

НАСИЉЕ У СРБИЈИ: ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

НАСИЉЕ У СРБИЈИ

ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, 2015

НАСИЉЕ У СРБИЈИ: ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

Издавач

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, Цара Душана 196 (Земун)

За издавача

проф. др МЛАДЕН БАЈАГИЋ
вршилац дужности декана Академије

Рецензенти

проф. др НАТАША МРВИЋ ПЕТРОВИЋ
проф. др ЂОРЂЕ ЂОРЂЕВИЋ
др ЈОВАН ЂИРИЋ

Уредник

проф. др БИЉАНА СИМЕУНОВИЋ ПАТИЋ

Лектор

ЈАСМИНА МИЛЕТИЋ

Компјутерска припрема слога

МИЛОШ ИВОВИЋ

Тираж

200 примерака

Штампа

ЈП „Службени гласник“
Београд

©2015 Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ISBN 978-86-7020-314-3

САДРЖАЈ

Драгана Коларић

РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ У ОБЛАСТИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА..... 1-20

Оливера Зечевић

ПОСТУПАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЗАШТИТЕ
МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА ОД ЗЛОСТАВЉАЊА
И ЗАНЕМАРИВАЊА 21-48

Ненад Коропановски, Сузана Талијан

НИВО ОТПОРА ОСУМЊИЧЕНОГ И ЊЕГОВА
КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ПОЛИЦИЈЕ 49-59

Slavisa Vukovic

THE CHARACTERISTICS OF SUCCESSFUL POLICE
ACTIVITIES IN PREVENTING YOUTH VIOLENCE 61-73

Голуб Гачевић, Жељко Никач

АКЦИОНО ПЛАНИРАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ
У ОКВИРУ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА 75-92

Данијела Спасић

СТРАТЕШКИ И ПРАВНИ ОКВИР ЗА ЗАШТИТУ
ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 93-114

Биљана Симеуновић Патић, Стево Јаћимовски

НЕКА ОБЕЛЕЖЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА
И ЊЕГОВЕ КОНТРОЛЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ..... 115-186

РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ОБЛАСТИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА

Проф. др Драгана Коларић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: У раду се анализирају одредбе које се односе на кривично дело убиства. Аутор хронолошки прати одредбе о убиствима, почевши од Кривичног законика из 2005. године, преко Закона о изменама и допунама Кривичног законика који су потом уследили. У првом делу рада, који је уједно посвећен и уводним напоменама, аутор посматра кривично дело убиства и његово одређење у Кривичном законик у Србије. Други део расправе односи се на ЗИД КЗ из 2009. године. Трећи, уједно и централни део, односи се на конкретне предлоге *de lege ferenda* који треба да допринесу што потпунијој заштити права на живот човека које представља основ за остваривање свих осталих права.

Кључне речи: *кривично дело, Кривични законик, тешка убиства, привилегована убиства.*

Уводне напомене

Приликом проучавања кривичног права увек је корисно имати на уму да, без обзира на то колико се предмет проучавања чинио теоријским, његов *raison d'être* је изразито практичан. Тако и приликом проучавања кривичног дела убиства, које спада у ред класичних, можда и најстаријих кривичних дела, које је са теоријског аспекта већ толико обрађивано и на први поглед изгледа да је већ све речено,

јавља се још доста спорних питања која треба расправити, како у теоријском циљу тако и с обзиром на проблеме који се јављају у судској пракси, али и с обзиром на евентуалне предлоге *de lege ferenda*. Иако је реч о кривичном делу које је по времену настанка старо и класично реалност је другачија. Кривично дело убиства је веома динамично, и због тога ни данас није изгубило на значају ни у теоретском ни у законодавном односно криминално-политичком смислу. Пре би се могло прихватити да убиства својом присутношћу у сваком друштву са обимом који варира, али нигде није занемарљив, динамичношћу и променљивошћу у погледу начина вршења, све чешћим организованим вршењем, тешкоћама и препрекама које се јављају у његовом откривању и гоњењу учинилаца, мноштвом различитих мотива из којих се врши, представљају „подмлађен и усавршен“ деликт савременог друштва.¹

У области кривичног материјалног права у Републици Србији извршена је темељна реформа 2005. године и донет је нов Кривични законик.² Након скоро једнодеценијских напора Србија је осавременила своје кривично право.³ Исти је пет пута мењан и допуњаван. Два пута у току 2009, и по једанпут у 2012, 2013. и 2014. години. Могло би се констатовати да су оба Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године⁴ имала трећину смислених одредби, трећину непотребних и сувишних одредби (међу којима су и оне којима се „кварио“ постојећи текст КЗ) и трећину одредби које су углавном биле усмерене на термилошко усклађивање појединих чланова услед промене државноправног положаја Републике Србије. Дobar део измена и допуна се односио на прописивање строжих казни (код око једне трећине кривичних дела), премда и до тада КЗ Србије није спадао у кривичне законе са благим казнама. Трећи по реду, Закон о изменама и допунама Кривичног законика усвојен је 24. децембра

1 Љ. Лазаревић, Убиства у југословенском кривичном законодавству – *de lege lata* и *de lege ferenda*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000. година, стр. 5.

2 *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. и 108/2014.

3 Б. Ристивојевић, Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012, стр. 43.

4 У ствари, онај који је уследио само неколико месеци после првог, знатно је мањег обима а и сам представља делимично признање оних који су припремали измене и допуне да је ЗИД КЗ из септембра 2009. садржао низ пропуста *Службени гласник РС*, бр. 72/2009 и *Службени гласник РС*, бр. 111/2009.

2012. године.⁵ Овај закон је резултат потребе прилагођавања међународним обавезама које је Србија преузела ратификацијом појединих међународних уговора. Његовим ступањем на снагу требало је да буду отклоњене и извесне недоследности и пропусти који су учињени изменама кривичног законодавства 2009. године, што је само делимично учињено, јер су за то потребни озбиљнији захвати у законском тексту. Измене и допуне кривичног законика из 2013. године нису се тичале кривичних дела убиства.⁶

Кривично законодавство последњих деценија показује динамику која му раније није била својствена.⁷ Честе измене резултат су, пре свега, прилагођавања међународним обавезама које државе преузимају ратификацијом појединих међународних уговора. Поред Конвенција, регионалних и међународних, од посебног значаја за реформу су и Директиве ЕУ и Оквирне одлуке Савета ЕУ. Такође, не треба заборавити да постоје одређена понашања чији непосредни основ прописивања нису међународне обавезе или унутрашње законодавство, већ могу да буду везана за нашу средину, лоше искуство у Србији, што може да представља основ за инкриминисање таквог понашања у Кривичном законнику.

У складу са нашим предметом истраживања најпре ћемо анализирати основне поставке Кривичног законика из 2005. године које се односе на кривична дела против живота и тела, пре свега на кривична дела убиства, а онда и одредбе из исте групе које су биле предмет измена и допуна 2009. године. Реформа кривичног законодавства 2009. године садржи бројне мањкавости, што је иначе слика целокупног ЗИД КЗ из септембра 2009. године, и свакако није била свеобухватна. Остале измене и допуне кривичног законика (децембар 2009, децембар 2012, новембар 2013, октобар 2014) нису се тичале групе кривичних дела против живота.

1. Кривични законик РС из 2005. године

С обзиром да живот и тело човека представљају најважнија добра не само појединца него и друштва у целини, Посебни део унутар Кри-

⁵ У даљем тексту ЗИД КЗ.

⁶ *Службени гласник РС*, бр. 104/2013.

⁷ З. Стојановић, *Нова решења у кривичном законодавству Србије, њихова примена и будућа реформа*, у: *Нова решења у кривичном законодавству Републике Србије и њихова практична примена*, Београд, 2013, стр. 11.

вичног законика Србије почиње заштитом живота и телесног интегритета. Колики је значај ових добара види се и по томе што се сва кривична дела управљена против живота и тела гоне по службеној дужности, изузев обичне лаке телесне повреде из члана 122 ст. 1 где се гоњење предузима по приватној тужби.

Када је у питању кривичноправна заштита живота, не долазе до изражаја три особине кривичног права, тј. његова акцесорност, фрагментарност и супсидијарност, већ је она самостална, целовита и примарна.⁸ По правилу, кривично право штити правна добра која су већ конституисана и одређена другим гранама права и то само од одређених облика напада на њих. Када су у питању кривична дела убиства, она су код нас сврстана у групу кривичних дела против живота и тела. Заштитни објекат ове групе јесу живот и тело човека. Живот је добро које се не штити другим гранама права, већ искључиву улогу игра кривично право. На тај начин искључена је акцесорност кривичног права. Слично и фрагментарност не долази у обзир јер кривичноправна заштита, у мери у којој је то могуће, тежи да буде потпуна и целовита.⁹ Последња поменута особина кривичног права указује да кривичноправна интервенција треба да буде последње средство, *ultima ratio* и не треба је употребљавати све док постоје друга средства и начини да се неко добро заштити. Када је у питању заштита живота кривично право, у принципу, не треба да буде супсидијарног карактера. Рекли смо „у принципу“ зато што савременом друштву данас стоје на располагању поред репресивних средстава, у која се пре свега убраја кривично право, и превентивна средства која треба да спрече да до недозвољеног понашања уопште дође. Превенција данас треба да заузима важно место у успешно постављеној борби против тешких облика насиља. Мада кривично право, и поред своје изражене репресивне компоненте, за крајњи циљ има превенцију јер се санкцијом настоји утицати како на онога ко је извршио кривично дело тако и на потенцијалне извршиоце.¹⁰ Према томе, превенција подразумева и успешно откривање, гоњење и ефикасну примену кривичних санкција.

Кривични законик Србије штити право на живот, пре свега, инкриминацијама које се односе на обично убиство, тешка (квалифика-

8 З. Стојановић, Природно право на живот и кривично право, ЈРКК, бр. 1/98, стр. 8.

9 *Ibidem*.

10 З. Стојановић, Кривично право – општи део, Београд, 2013, стр. 6.

вана) убиства и привилегована убиства. Свој значај има и инкриминација недозвољеног прекида трудноће која се односи на уништење плода, тј. човековог зачетка.

Убиство се, у већини савремених правних система, одређује као лишење живота другог лица. На сличан начин, и наш законодавац једноставном диспозицијом „ко другог лиши живота“ одређује убиство. Дакле, према опште прихваћеној семантици то је „смрт једног човека проузрокована од стране другог човека“ (*hominis caedes ab homine*).

Због различитих модалитета које убиство у конкретном случају може да има уобичајено је говорити о његовој тростепености. Наиме, убиства се међусобно могу разликовати према побудама извршења (са једне стране имамо ниске мотиве, а са друге стране се може радити о сажалењу), начину извршења, околностима под којима се врше и сл. Због тога се законодавац одавно труди да од нормалног случаја убиства, умишљајног или нехатног, разликује случајеве у којима је оправдано изрећи тежу казну од оне која је прописана за обично убиство и случајеве где је, због постојања неке кривичноправно релевантне околности, прихватљиво изрећи лакшу казну. Ова тростепеност постоји у готово свим законодавствима. Дакле, од обичног убиства које обухвата просечан случај убиства са умишљајем треба разликовати са једне стране тешка убиства, а са друге стране привилегована убиства.

Кривични законик из 2005. године систематизује убиства на следећи начин.

Обично убиство је лишавање живота другог лица које није праћено околностима које ово дело чине лакшим или тежим. Код обичног убиства законодавац не одређује никакве посебне описе, као што то чини код сваког другог убиства понаособ, а ако суд утврди да у конкретном случају постоји нека од посебних особина, назначених код осталих кривичних дела убиства, онда не постоји обично убиство. Према томе, дефиниција обичног убиства треба да се разуме у том смислу да одсуство ког посебног обележја јесте главна карактеристика овог кривичног дела.¹¹ На тај начин размишља и нпр. швајцарски законодавац који истиче да ко убије друго лице са умишљајем, а да не постоје посебне претпоставке које се односе на друге облике убиства, одговара за обично убиство.¹² Дакле, одредба о обичном убиству се

11 Ј. Таховић, *Кривично право – посебни део*, Београд, 1961. година, стр. 74.

12 М. Schubarth, *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1982, p. 76.

примењује када не постоје квалификоване и привилеговане карактеристике одредби чланова 114–118 Кривичног законика Србије.

Тешко (квалификовано) убиство је оно које је учињено под таквим квалификаторним околностима за које законодавац предвиђа теже кажњавање.

Тешка (квалификована) убиства прописана у члану 114 Кривичног законика из 2005. су: убиство на свиреп или подмукао начин, убиство при безобзирном насилничком понашању, убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе, убиство из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда, убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности, убиство детета или бремените жене, убиство члана своје породице којег је претходно злостављао и убиство више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или убиству из самилости.

Код лакших убистава постоје неке привилегујуће околности које закон издваја и због њиховог присуства прописује лакшу казну од казне прописане за обично убиство. Кривични законик Републике Србије из 2005. познаје четири привилегована убиства. То су: убиство на мах, убиство детета при порођају, лишење живота из самилости и нехатно лишење живота.

Кривични законик Републике Србије из 2005. године несумњиво представља значајну кодификацију кривичног права Републике Србије преузету у циљу даљег усавршавања нашег законодавства. Законик, у односу на раније решење из Кривичног закона Србије¹³, прво раздваја раније одредбе члана 47 у два самостална члана, убиство (члан 113) и тешко убиство (члан 114). То раздвајање сматрамо оправданим јер тешка убиства имају велики број, садржајно различитих облика, без обзира што она представљају квалификоване облике дела из члана 113 који се по правилу прописују уз основни облик. Слична ситуација већ од раније постоји код тешке крађе, што се оправдава њеним бројним и садржајно различитим облицима.

13 *Сл. гл. СРС*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406. 42/89-1401, 21/90-888 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 8. 12, 10/02 од 1. 3).

Даље, квалификована убиства су обogaћена новим облицима (убиство детета или бремените жене, убиство члана своје породице којег је претходно злостављао). Такође, убиство при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе је пренето из групе имовинских дела и ситематизовано у групу кривичних дела против живота и тела. Измене су учињене и у погледу убиства службеног или војног лица у правцу проширавања круга службених лица која могу бити пасивни субјекти. Код групе тешких убистава учињених према побудама, измена је извршена у правцу изостављања крвне освете као квалификаторне околности, што не значи да је намера законодавца била да убиство из крвне освете не предвиди као тешко убиство. Ту се једноставно ради о чињеници да ово кривично дело полако одумире и у крајевима где је раније постојало и постаје реликт прошлости, па га не треба посебно прописивати с обзиром да се може подвести под друге квалификаторне околности. Када су у питању привилегована убиства уведен је нов облик лаког убиства – лишење живота из самилости (члан 117). Нови облици тешких и лаких убистава у Кривичном законнику Србије из 2005. указују да наше кривично право прати промене у друштву али, исто тако, и савремене тенденције у другим кривичним законодавствима.

2. Два закона о изменама и допунама КЗ из 2009. године

Измене и допуне у области општег дела Кривичног законика веома су ретке. Евентуалне измене се односе на систем кривичних санкција. Веома ретко се задире у неке традиционалне, класичне институте као што су нужна одбрана¹⁴, крајња нужда и сл. У том смислу, Закони о изменама и допунама Кривичног законика се највише односе на област посебног дела кривичног законодавства. Новине у посебном делу су много чешће у свим савременим кривичним законодавствима и ре-

14 Када се радило на доношењу Кривичног законика Србије 2005. предмет преиспитивања су били и неки општи институти кривичног права. Тако нпр. прецизирана је одредба која се односила на нужну одбрану што је последица неоправдано рестриктивног коришћења овог института у судској пракси. Било је неопходно прецизирати да је нужна одбрана дозвољена, уз испуњење осталих услова, када се одбија истовремени, нескривљени напада „од свог добра или добра другог“, дакле од неког личног или имовинског добра, јер је раније стајало „од себе или другог“ па се сматрало да је нужна одбрана дозвољена само у случају напада на лично добро појединца.

зултат су потребе друштва да прати економске, политичке, социјалне, идеолошке и друге промене, а посебно стање криминалитета. Према томе, кривично законодавство представља динамичну правну област. Питање је само где наћи границу између претераног ширења криминалне зоне, односно повећања инкриминација и потребе државе да на ефикасан начин реагује на нове облике криминалитета.

Могло би се констатовати да је Закон о изменама и допунама Кривичног законика из септембра 2009. године дотакао одредбе и Општег и Посебног дела, да су неке измене више формалне него суштинске природе јер се њима стилски уређују постојеће одредбе и усаглашавају са нашим језиком, али, исто тако, има и нових одредби, док се код појединих дела мењају казнени оквири. Занемарујући терминолошко усклађивање појединих одредби до којег је дошло услед промене државноправног положаја Републике Србије, у односу на раније стање учињен је већи број измена и допуна у посебном делу. Прво, прописан је одређени број нових кривичних дела. Друго, код великог броја постојећих дела вршене су измене. И треће, бројна су кривична дела код којих су мењане прописане казне односно казнени оквири. Указаћемо на најзначајније измене у области кривичних дела убиства.

Прво, тешко убиство је допуњено новим облицима. То су лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности и лишење живота лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља. И друго, назив кривичног дела „убиство из самилости“ промењен је у „лишење живота из самилости“.

Према аутентичном тумачењу законодавца датом у члану 112 послом од јавног значаја сматра се обављање професије или дужности која има повећани ризик за безбедност лица које га обавља, а односи се на занимања која су од значаја за јавно информисање, здравље људи, образовање, јавни превоз, правну и стручну помоћ пред судским и другим државним органима.

Поставља се питање да ли се циљ који се желео постићи новим обликом тешког убиства који се односи на лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности могао постићи и на други, прикладнији начин. Да кренемо редом. Пре ступања на снагу Кривичног законика Србије као тешко убиство било је предвиђено убиство службеног или војног лица при вршењу послова државне

или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе. У односу на старо решење, Законик је проширио криминалну зону тако да сада пасивни субјект може бити било које службено лице (судија, тужилац и сл) при вршењу послова службене дужности. Дакле, овом одредбом су сада обухваћена и судијска и тужилачка функција, што сматрамо посебно оправданим, али и друге функције које службена лица обављају, а чији је круг изузетно широк. Ово решење и даље садржи захтев да је убиство извршено *при* вршењу службених послова, *а не у вези* са њима. Како се истиче у теорији, то би (убиство извршено у вези са вршењем службених послова) код неких дужности имало своје криминално-политичко оправдање. Најновијим изменама и допунама Кривичног законика уводи се нови облик тешког убиства који се односи на лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности и задржава стари облик тешког убиства лишење живота службеног или војног лица при вршењу службене дужности. Чини нам се да се исти циљ могао постићи изменом одредбе из члана 114 ст. 6 на начин као што је она формулисана у Кривичном законик у Црне Горе где обухвата лишење живота службеног или војног лица при вршењу или у вези са вршењем службене дужности.

Други Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године (децембар 2009) везан је, углавном, за сузбијање насиља на спортским приредбама. Чињеница да у последње време имамо све већи број инцидената са елементима насиља на спортским приредбама и потреба ефикасне и интензивне борбе против насиља на спортским такмичењима условили су доношење новог ЗИД КЗ.

3. Нека питања за будућу реформу

Кривични законик Србије на првом месту штити право на живот човека. Можемо слободно да кажемо да се облицима кривичног дела убиства, њиховом систематизацијом и запрећеном казном та заштита адекватно остварује. Али и поред тога захтеви као што су „целовитост, примарност и самосталност“ заштите права на живот постављају пред нас задатак да укажемо на могуће правце развоја кривичног законодавства *de lege ferenda* који би довели до побољшања заштите права на живот.

Прво, код кривичног дела убиства (обичног и тешког) има смисла у будућности размислити о кажњавању за умишљајно припремање његовог извршења. Ако је основни критеријум вредност заштитног објекта и интензитет угрожавања онда нема сумње на овом пољу је оправдана и таква кривичноправна заштита. Она се може остварити на два начина. Један је предвиђање припремања убиства као самосталног кривичног дела док други начин подразумева кажњавање припремања као фазе у остваривању кривичног дела убиства (*delicta preparata*). Имајући у виду да је Кривични законик Србије изоставио ранију општу одредбу из члана 18 ОКЗ, којом се одређивало, на један оријентациони начин, у чему се припремне радње састоје, јасно је да нема ни правног основа за законодавца да у посебном делу предвиди кажњивост за припремање одређених кривичних дела, а да при томе не прецизира у чему се састоји то припремање. То значи да припремне радње у ужем смислу, *delicta preparata*, КЗ више не предвиђа. Уколико за тим постоји криминално-политичка потреба интенција законодавца је да се то чини на први начин, тј. прописивањем одређених припремних радњи као посебних кривичних дела.¹⁵ То код кривичног дела убиства носи са собом и одређене опасности јер је радња извршења кривичног дела убиства одређена на следичан начин, тако да је врло тешко одредити када једна радња представља припремну радњу за касније недефинисану радњу којом ће се извршити кривично дело.¹⁶ Законодавац *de lege ferenda* треба овом проблему студивно да приступи и да се определи на који ће начин кажњавати за умишљајно припремање кривичног дела убиства. Његовим припремањем угрожава се највредније, прво међу осталим правима, право на живот човека. Чини нам се прихватљивијим да законодавац пропише да је умишљајно припремање кривичног дела убиства кажњиво и да потом прецизира у чему се оно састоји.

Када је у питању тешко убиство, сматрамо да разлози политике сузбијања криминалитета који иду у прилог института застарелости овде

15 Законодавац је сам одступио од тог правила и код већине кривичних дела против уставног уређења и безбедности предвидео кажњавање за њихово припремање а да није посебно код сваког прецизирао у чему се те радње припремања као посебно кривично дело састоје, него је то учинио у једном заједничком члану, на уопштен начин наводећи шта представља припремање тих кривичних дела. При томе се користила формулације из ранијег члана 18 ОКЗ-а, с тим што се уз четири групе припремних радњи, додаје још једна специфична за ова кривична дела. О томе више: З. Стојановић, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2007. година, стр. 133.

16 Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр 7.

не стоје. Да ли бисмо заиста могли да прихватимо да тешког убицу детета који је то дело учинио на свиреп начин није оправдано казнити због протека дужег периода? Иако се ради о општеприхваћеном институту, у модерном кривичном праву се ипак предвиђају и изузеци. Они се углавном односе на међународна кривична дела у ужем смислу, тј. на геноцид, ратне злочине, злочине против човечности и злочин против мира. Кривични законик Србије у члану 108 предвиђа да кривично гоњење и извршење казне не застаревају за кривична дела предвиђена у чл. 370–375 законика, као ни за кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи. Међутим, није мали број кривичних законодавстава која у одредбу о незастаревању уносе и тешко убиство.¹⁷ Разлози против застаревања тешког убиства треба *de lege ferenda* да превагну и наш законодавац одредбу о незастарелости кривичног гоњења и извршења казне треба да допуни уносећи и кривично дело из члана 114 КЗ.

Са становишта казнене политике истичемо да је поред прописивања санкција које треба применити на учиниоце кривичних дела веома важно изрицање и извршење казне. Јасно је да кривично право са својим системом кривичних санкција, иако представља главно репресивно средство у сузбијању криминалитета, има и значајну превентивну димензију. То произилази из одређења сврхе казне у нашем кривичном законодавству. Због тога сматрамо да би требало размислити *de lege ferenda* о увођењу казне доживотног затвора. У току рада на Кривичном законнику из 2005. године од те идеје се одустало у последњем тренутку. Међутим, упоредно-правно посматрајући, доживотни затвор постоји у великом броју европских (Енглеска, Швајцарска, Немачка, Аустрија, Шведска итд.) и у великом броју ваневропских држава (Америка, Канада, Индија, Аустралија итд.). Неки би у погледу овог предлога могли да укажу на већ добро познату изјаву Бекарије који је још одавно рекао да је боље да кажњавање буде брзо и извесно него да буде оштро, јер се само на тај начин постиже ефикасност. Али наш предлог не значи да смо примену заборавили и оставили по страни. Истичемо потребу комплементарног деловања и законодавне и судске казнене политике. Као битну карику у правцу успешније борбе против деликта насиља, и уопште кривичних дела, не смемо да не поменемо ефикасност која се тражи од правосудних органа.

¹⁷ Тако нпр. Кривични законик Савезне Републике Немачке у § 78 ст. 2 наводи да злочини из §220а (геноцид) и § 211 (тешко убиство) не застаревају.

Када су у питању поједини облици квалификованих и привилегованих убистава, *de lege ferenda*, треба размислити у неколико праваца.

Ступањем на снагу Кривичног законика из 2005. уведена су нова тешка убиства која несумњиво треба да имају своје место у Кривичном законнику. Том приликом се поставило питање оправданости даље егзистенције појединих облика тешких убистава. Ту, пре свега, мислимо на убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство ради извршења или прикривања другог кривичног дела и убиство при безобзирном насилничком понашању. Код првог убиства као спорно се поставило питање да ли умишљајно лишавање живота неког лица у стицају са релативно лакшим кривичним делом као што је довођење у опасност живота неког лица треба да прерасте у тешко убиство. С обзиром да се овај облик ретко појављује у судској пракси било је предлога да се он избаци из Законика. Ако бисмо посматрали само број осуђених лица за неко кривично дело као критеријум да ли то дело треба да егзистира у кривичном законодавству или не, онда би се довели у питање и неки други облици тешких убистава. По нашем мишљењу, ако је убиством једног лица постојала могућност наступања смртне последице и за друго лице, онда законодавни мотив инкриминације постоји. Ради се о конкретној опасности за живот неког лица, која оправдава квалификовање радње учиниоца као тешког убиства.

Такође, ако је циљ убиства да омогући да друго дело не буде откривено, или ако учинилац свесно и вољно лишава живота друго лице са намером да на тај начин олакша или омогући извршење неког другог кривичног дела то довољно говори о високом степену суровости, кукавичлука и високом степену кривице учиниоца.

Када је у питању убиство при безобзирном насилничком понашању истичемо да је оно ушло на врата кривичног законодавства 1977. године. Поставља се питање који је био *ratio legis* за увођење овог кривичног дела и да ли је оно оправдало своје постојање?

Као образложење, које иде у прилог овом специфичном облику тешког убиства, наведена је појачана заштита грађана од безобзирних насилничких понашања, јер је седамдесетих година у нашој земљи забележен пораст насилничких ексцеса, који су били праћени тешким телесним повредама жртава, а нису изостали ни случајеви у којима је

насиничко понашање довело до наступања смрти грађана.¹⁸ Константовано је да постојеће инкриминације нису довољне да би се зауставио пораст кривичних дела убиства која су вршена без озбиљнијег повода, разлога и мотива. Пракса је показала да постоје прилике где се убиство врши из чисте обести, као последица кабадахијског понашања учиниоца, једноставно тако што то некоме одговара. У таквим ситуацијама, ако не би постојала квалификаторна околност "при безобзирном насилничком понашању", суд је могао да примени само одредбу о обичном убиству.

Са друге стране, имамо чињеницу да је примена ове квалификације изузетно ретка у судској пракси, што одмах усмерава пажњу на питање о потреби постојања овакве одредбе у Кривичном законнику Србије. При томе имамо у виду да су неке земље бивше СФРЈ, које су појуриле 1977. године да своје кривичне законе обогате новом инкриминацијом, у налету доношења нових кривичних кодекса, одустале од убиства при безобзирном насилничком понашању као тежег облика убиства.¹⁹

Поред чињенице да примена ове одредбе у пракси није толико честа, не ретко се поставља и питање шта је то код овог облика тешког убиства квалитативно различито од обичног убиства? Такође, везујући ову инкриминацију за одредбу члана 344. Кривичног законика Србије законодавац додатно компликује ситуацију јер је и само насилничко понашање непрецизно одређено и у судској пракси постоји проблем разграничења са неким прекршајима против јавног реда и мира.

Разлози које бисмо могли навести у прилог постојања убиства при безобзирном насилничком понашању углавном су уопштени и односе се на потребу да кривичноправна заштита живота буде што потпунија тј. да постоји што целовитија заштите друштва од лица која немају обзира за мир и осећање личне сигурности других, за које живот, тело и част других лица не представљају вредности достојне поштовања.

Противници тачке 2. члана 114. истичу да је заштита потпуна јер се могу применити одредбе о обичном убиству и изрећи казна до 15 година затвора (што је у пракси најчешће и био случај у анализира-

18 З. Томић, Нека спорна питања код кривичног дела убиства при безобзирном насилничком понашању, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, бр. XXXIII/1985, Сарајево, стр. 175.

19 Нпр. Хрватска и Словенија.

ним пресудама). Дилема остаје, тј. питање да ли је сразмерно тежи-ни и околностима учињеног кривичног дела убиства, које се чини из чисте осиноности, жеље за самоистицањем, грубим ремећењем јавног реда, довољно изрећи само ону казну која се може одмерити у оквиру посебног минимума и максимума за кривично дело обично убиство.

У прилог брисања ове одредбе иде и чињеница да се њој ретко при-бегава у судској пракси. Чак и у оним случајевима када је то учињено првостепене пресуде се најчешће укидају и враћају на поновно суђење или се преиначују у делу који се односи на изречену казну. Ова одред-ба није ни квалитативно пуно различита од обичног убиства. Чиње-ница да неко врши убиство на безобзиран начин, грубо и бахато може да буде отежавајућа околност приликом одмеравања казне.²⁰

Привилегована убиства, такође, изазивају веома живу расправу и велики број различитих ставова. Кривично дело убиства на мах по-знају сва савремена кривична законодавства. Наша одредба се ослања на стање јаке раздражености које представља правни појам а не тер-мин медицинске природе и суду припада процена да ли такво стање постоји или не. Овде се не ради о патолошком афекту јер би се онда примењивала правила у вези са институтом урачунљивости, већ се у стање јаке раздражености доводи психичко нормално биће, однос-но само нормалан, душевно здрав човек може бити извршилац овог кривичног дела. Стање јаке раздражености се цени по објективном критеријуму, тј. утврђује се шта је изазвало стање раздражености и како нормалне особе реагују на такве надражаје. При томе се узима у обзир и личност учиниоца, јер се мора утврдити да је јака раздра-женост наступила код учиниоца дела. Елемент „на мах“ не треба *de lege ferenda*, како се то негде истиче, избацити из диспозиције дела јер је законодавац његовим задржавањем хтео да „нагласи и истакне“ да је кривично дело убиства на мах временски ограничено реаговањем било у моменту провокације жртве или непосредно после тога. Као што је већ поменуто, израз „на мах“ значи у истом тренутку чим је предузет напад, злостављање односно тешко вређање или одмах по престанку истих. Избацивањем махиналног деловања не би се ништа значајније променило, јер по правилу лице делује на мах када је у стању јаке раздражености. Чим има могућности свесно да делује, раз-драженост није јака већ се може радити о обичном афекту јарости.

20 Д. Коларић, Убиство при безобзирном насилничком понашању, у: Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције, Београд, 2014, стр. 115.

Када је у питању убиство детета при порођају, посматрајући садашњу законску формулацију, можемо доћи до неколико закључака. Прво, кривично дело чедоморства се ослања на поремећај изазван порођајем који се разликује од биолошког основа неурачунљивости. Овде се ради о поремећености насталој услед деловања *порођајног синдрома*. Друго, садашња инкриминација привилегује мајку–породиљу услед постојања поремећаја изазваног порођајем, а не услед постојања других околности различитог карактера (финансијских захтева, неодговарајућег стамбеног смештаја, утицаја породичне средине и других социјалних и емоционалних притисака). Ако мајка лиши живота дете за време порођаја, онда, као што смо видели, постоји неопорива законска претпоставка о стању поремећаја и дело се квалификује као чедоморство. Али ако мајка те исте радње предузме непосредно после порођаја онда у сваком конкретном случају морамо утврђивати да ли је то учињено док код ње још траје поремећај изазван порођајем или услед деловања неких других фактора. У случају када резултати указују да су кључно деловање имали други фактори овакво убиство не даје могућност да се дело квалификује као убиство детета при порођају. Наравно, постоји могућност да мајка лиши живота дете у стању поремећаја изазваног порођајем и да уз ту, главну привилегујућу околност, постоји и нека друга околност нпр. ванбрачно дете, тешка материјална ситуација итд., па се дело, ако су испуњени сви услови, квалификује као убиство детета при порођају. Треће, према садашњем стању ствари постоји претпоставка поремећаја у сваком случају порођаја јер то је управо и разлог зашто ова инкриминација постоји у нашем законодавству. Четврто, законодавац коришћењем формулације „непосредно после“ жели да укаже да се ради о краћем временском интервалу, што је питање фактичке природе које се процењује у сваком конкретном случају уз помоћ налаза и мишљења вештака одговарајуће специјалности. *De lege ferenda* о овој инкриминацији се размишља у неколико праваца. Први се односи на предлоге усмерене на проширивање услова који имају привилегујући карактер. Најчешће изношени аргументи за таква стремљења су стресне ситуације у којима се мајка може наћи по доласку детета на свет. Тај стрес је блиско повезан са односом околине према мајци, али и са ширим социјалним притиском. Нама се, у погледу идеја о проширивању круга услова који могу привилегујуће да делују, чини оправданим став оних теоретичара који износе разлоге против таквих измена и допуна. Ако

би се признали шири фактори, зашто они онда не би могли да се узму као привилегујући и код другог родитеља, тј. оца. Слично, и очеви могу да убију када су под стресом непосредно по доласку новорођенчета у кућу па се јасно поставља питање да ли и они треба да буду обухваћени правом о чедоморству. Зашто би се самилост односила само на жене убице своје деце? То је потпуно некоректан однос према очевима који пате од истоврсне стресне ситуације (*comparable stress*). Како се закључује, на тај начин би право било полно поларизовано јер издваја само жене и додељује им блажи третман.²¹

Против проширивања привилегујућих услова могуће је износити још аргумената. Тако нпр. шта ће се десити ако мајка под утицајем ширих социјално-економских фактора убије истовремено и новорођенче и друго старије дете. Да ли је прво чедоморство, а друго убиство? Ако дозволимо утицај и других околности због којих непосредно после порођаја мајка лишава живота своје дете, онда би оне требало да буде основа права о чедоморству, а не старост детета. *Ratio legis* ове одредбе је поремећај изазван порођајем. Ако се у будућности законодавац одлучи да ова одредба остане у нашем кривичном законодавству не треба проширивати услове привилеговања већ размислити о формулацији која би на недвосмислен начин потврдила постојање неоториве законске претпоставке о постојању поремећаја у сваком случају порођаја, чиме би се избегле дилеме у будућности. Ако се пак законодавац приклони оним законодавствима, којих није мали број, која су избацила ову инкриминацију из кривичног закона, то би значило да се ове ситуације третирају као обично убиство уз могућу примену околности, које у зависности од конкретног случаја, могу имати олакшавајући или отежавајући карактер. Чињеница је да не би били једина земља која ово кривично дело нема у свом закону или га брише, ако је раније постојало.

Инкриминација лишења живота из самилости је, такође, контраверзно питање које је избацило на површину низ спорних питања. Нема дилеме да је обновљено српско кривично законодавство учинило један корак унапред на подручју регулисања еутаназије. Увођењем кривичног дела лишења живота из самилости направљена је разлика између овог дела и обичног убиства, која неоториво постоји. Нико нема права да узме туђ живот ма колико он некавалитетан био, али

21 W. Wilson, *Criminal law-doctrine and theory*, London, 2003, p. 395. и A. Ashwort, *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999, p. 293.

ако се то учини због тешког здравственог стања и на озбиљан и изричит захтев самог носиоца права на живот, мања је кривица. Сви остали случајеви представљају убиство. По нашем мишљењу, инкриминација еутаназије као привилегованог убиства треба да постоји у кривичном законодавству. Али да бисмо дошли до закључка шта треба мењати и у ком правцу неопходно је да ова одредба заживи. Тек ће онда изронити на површину конкретни проблеми, а не само претпоставке и нагађања која сада постоје. Онда ћемо моћи на основу стеченог искуства да формирамо предлоге *de lege ferenda*. Није ово прва одредба која у закону отвара низ питања. Сетимо се само тешких телесних повреда и проблема разграничења између појединих облика који и данас нису законом прецизно утврђени. Па и поред озбиљних примедби које јој се могу упутити, те одредбе функционишу у пракси. Такође, утврђивање садржине појединих употребљених термина постоји и код других кривичних дела где закон не одређује ближе тај појам него то чине суд и вештак.

Управо по питању недоречености важећег права када је у питању еутаназија, данас се широм света уочавају настојања правно-политичких реформи. Тако у Немачкој је израђен Нацрт закона о помоћи при умирању који се експлицитно залаже за разјашњење прекида терапије (сагласног и једностраног) и мера којима се ублажава бол и патња са ризиком скраћења живота. Такође, он предлаже факултативну могућност ослобођења од казне за убиство на захтев у екстремним ситуацијама патњи. На 56. сусрету „Дани немачких правника“, који је био посвећен „праву на сопствену смрт“, Нацрт је наишао на подршку само по питању ослобођења од казне у случајевима огромних патњи.²²

Да ли је боље имати формулацију какву имамо, или је проширити „на свако лице“, или све ове ситуације попут Словеније, Шведске, Републике Српске подвести под појам „посебно олакшавајућих околности“ показате време и конкретна примена ове одредбе у пракси.

Стварањем могућности да се еутаназија привилегује, а полазећи од сазнања да код нас још увек нису сазрели услови да се она легализује, изабрано је средње решење којим се еутаназија нити допушта нити строго кажњава. Оно о чему у будућности треба размислити, што представља још један корак унапред према искључењу противправности када је у питању еутаназија, то је могућност ослобођења од каз-

22 A. Schönke, H. Schröder, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2001, p. 1682.

не у посебно израженим случајевима бола и муке. Могуће је направити и троструку градацију када је у питању кажњавање за еутаназију. По угледу на Кривични законик Југославије из 1929. године у првом ставу би се инкриминисало лишење живота на изричит и озбиљан захтев или молбу што би представљало основни облик овог кривичног дела. Лакши облик би постојао ако је лишење живота извршено из самилости према тешком здравственом стању пасивног субјекта, где би се претило мањом мером казне лишења слободе. Најлакши облик би постојао у посебно израженим ситуацијама бола и патње када би законодавац предвидео могућност факултативног ослобођења од казне.

Закључне напомене

Кривична дела против живота и тела као најгнуснија и најтежа кривична дела јесу облик криминалитета који представља заједнички предмет бриге свих земаља света. То је облик насиља који постоји још од давнина и константно се одражава кроз историју људског рода, као један од најгорих и истовремено веома распрострањених облика понашања погубан за друштво у целини. Природно, временом су се обичаји као и историјске и географске прилике у великој мери измениле. Као резултат тога, третирање овог кривичног дела у законима и прописима такође се суштински променило. Ради се о глобалној појави која посебно долази до изражаја у време када се организовани криминалитет налази у замаху. Убиства су у савременом свету у порасту. Тако се истиче да је XX век био век насиља, у коме је 191 милион људи изгубио живот што у ратовима, што у мирнодопским условима. Природна стопа убиства у западном свету је једно убиство на 100.000 становника. Знатно је пак већа стопа убистава у САД, где се одигра око 44 убиства дневно или десет пута више него у другим земљама.²³ Чини нам се да је претходни период био најнасилнији у читавој досадашњој људској историји.

Колика је (не)моћ кривичног права у спречавању и сузбијању кривичног дела убиства? Репресија је, на савременом нивоу друштвеног развоја, нужан, саставни део политике сузбијања криминалитета уопште, па тако и кривичних дела убиства. Прописивањем одређених

23 Д. Николић, Д. Димитријевић, *Насилна смрт у Југославији 1950-2000*, Београд, 2002. година, стр. 152.

понашања као кривичних дела, тј. одређивањем услова под којима се одређена људска понашања сматрају кажњивим и прописивање санкција и услова за њихову примену главни је задатак кривичног права у борби против противправних понашања. Јако је важно да кривично законодавство прати друштвену динамику и систем кривичних дела прилагоди тим променама. У том смислу, настојали смо да пружимо конкретне предлоге који ће у будућности допринети потпунијој заштити права на живот.

Литература

1. Лазаревић, Љ; Убиства у југословенском кривичном законодавству-*de lege lata u de lege ferenda*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000.
2. Коларић, Д; Убиство при безобзирном насилничком понашању, у: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Београд, 2014.
3. Николић, Д; Димитријевић, Д; *Насилна смрт у Југославији 1950-2000*, Београд, 2002.
4. Ристивојевић, Б; Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012.
5. *Сл. Гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009. и 121/2012.
6. *Сл. Гласник СРС*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и “*Службени гласник РС*”, бр.16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12, 10/02 од 01.03
7. Schönke, A; Schröder, H; *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C.H. Beck, München, 2001.
8. Schubarth, M; *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli& Cie AG, 1982.
9. Стојановић, З; Нова решења у кривичном законодавству Србије, њихова примена и будућа реформа, у: *Нова решења у кривичном законодавству Републике Србије и њихова практична примена*, Београд, 2013.

10. Стојановић, З; Природно право на живот и кривично право, ЈРКК, бр. 1/98.
11. Стојановић, З; Кривично право-општи део, Београд, 2013.
12. Стојановић, З; *Коментар кривичног законика*, Београд, 2007.
13. Таховић, Ј; *Кривично право-посебни део*, Београд, 1961.
14. Wilson, W; *Criminal law-doctrine and theory*, London, 2003.
15. Ashwort, A; *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999.

REFORM OF CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE FIELD OF CRIMINAL OFFENCES OF MANSLAUGHTER

Professor Dragana Kolaric, LL.D

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The paper analyzes the provisions covering the criminal offence of manslaughter. The author discusses chronologically the provisions on manslaughter starting from 2005 Criminal Code to the Amending Law to the Criminal Code which followed. In the first part of the paper, which at the same time includes the introductory notes, the author examines the criminal offence of manslaughter and its determination in the Criminal Code of Serbia. The second part of the discussion refers to 2009 Amending Law to the Criminal Code. The third and central part refers to specific suggestions *de lege ferenda* which should contribute to more complete protection of the right to life which represents a ground to achieve all other right.

Keywords: *criminal offence, Criminal Code, aggravated murder, voluntary manslaughter*